

Liivlased kui tuleviku kogukonna mudel

Valts Ernštreits 50

Foto: Zane Bitere, LETA/Scanpix

26. mail tähistab juubelit Läti Ülikooli liivi instituudi juhataja, luuletaja ning liivi keele ja kultuuri edendaja Valts Ernštreits. Rääkisime sel puhul liivi keelest, selle uurimisest ja rollist ning liivi kogukonnast tänapäeval ja tulevikus.

Oled sündinud Riias, kuid siiski kasvanud liivi kogukonna sees ja käinud lapsena suviti Liivi rannas Kuramaal, kust tänapäeva liivi perekonnad pärinevad.

Olen sündinud Liivi rannast kaugemal nagu kõik uuema põlvkonna liivlased, aga meie pere seos Liivi rannaga on olnud kül-

laltki tihed. Pärast Nõukogude piiritsiooni loomist hajus Kuramaa liivi kogukond laiali üle Läti ja mujale. Mõni üksik, näiteks Poulīn Kļaviņa, käis Liivi rannas suviti. Oli ka selliseid nagu Viktor Berthold ja Alfon Berthold, kes elasid Liivi rannas alaliselt. Aga vahel harva juhtus ka nii, et mõni liivi kogukonna liige kolis tagasi Liivi randa, nagu minu vanaisa vanemad õed Emma Ērenštreite ja Elvīra Zēberga – üks juba 1970-ndatel ja teine hiljem, 1980-ndatel –, ja jäid sinna elama. Meie jaoks oli see hea, et meil oli maakoht just suletud tsoonis Liivi rannas.

Sel ajal oli Liivi rand hoopis teistsugune: mererand oli päriselt tühi, isegi suvel ei olnud seal mitte ühtegi inimest. Tänapäeval võib randa minnes näha mõnda üksikut inimest, sest seal käib suvitajaid. Lapsepõlves veetsin õige mitu suve Pizā külas, lisaks suvitamisele tegin igasuguseid põllu- ja aiatöid, sealhulgas niitsin vikatiga, mida ma seetõttu oskan päris hästi. Minu seos Liivi rannaga pärineb suhteliselt varajasest lapsepõlvest: esimest korda sattusin sinna kuue- või seitsmeaastaselt ja pärast seda käisin seal üpris regulaarselt. Sealt algas minu huvi liivi asjade vastu. Peale selle, et vanatädid õpetasid mulle mõne fraasi liivi keeles, olid nad kohalikud aktivistid ja töötasid Pizā küla väikeses raamatukogus. Osa selle kogust on praeguseks jõudnud Läti Ülikooli liivi instituuti, kuna ühel ekspeditsioonil leidsime mahajäetuna sealt pärit raamatuid. Vanatädid viisid raamatuid laiali taludesse ja mina käisin mõnikord kaasa.

Sealsamas Pizā külas üritasid piirivalvurid korra mind kinni püüda, kui olin seitsmeaastane. Kuigi mereranda ei tohtinud tegelikult minna, käidi seal ikkagi. Kõik teadsid, et kui piirivalvurid tulevad,

siis tuleb üle luidete metsa põgeneda. Ükskord, kui ma hakkasin külateed pidi mere poole astuma, ilmus piirivalvureid täis veoauto. Minu automaatne reaktsioon oli plehku panna ja nemad hakkasid mind taga ajama. Jooksin kõrtsihoonesse, kus oli raamatukogu, vanatädi istus seal. Piirivalvurid tulid ka sinna ja raporteerisid, et siin on üks tundmatu isik, keda me üritasime tabada. Vanatädi ütles vastu: mis piirivalvurid te olete, kui te isegi seitsmeaastast last kätte ei saa. Sellega jutuajamine lõppes.

Kellelt sa liivi keelt rääkima õppisid?

Mina olen pärit lääneliivi alalt, mis oli palju kannatanud juba enne Teist maailmasõda. Selle ala majad põletati maha Esimese maailmasõja ajal. Meie pere ja paljud teised olid toona evakuatsioonis, põgenesid enne sakslaste rünnakut ja elasid päris kaua Siberis. Tagasi tulid minu vanavanavanemad 1920. aastatel. Lääneliivi alal oli hea keeleoskus juba piiri peal üks põlv varem kui idaliivis, kus liivi keel oli igapäevane keel minuvanuste vanavanematel. Meil olid head liivi keele rääkijad vanavanavanemad. Samas oli minu vanavanematel liivi keele oskus mingil määral säilinud: mäletan oma lapsepõlvest mõnda loitsulaadset fraasi, rahvalaulukatkendeid ja muud sellist. Aga päris arusaam liivlusest tekkis hiljem Pizäs, kui nägin ühe oma surnud vanatädi kirja pandud liivikeelseid sõnu ja fraase. Minu kokkupuude liivi keelega algas sellest hetkest, kui need üleskirjutused leidsin.

Meie pere kuulub põlisesse liivi suguvõsasse, liivlus on peres kogu aeg olnud. Meie esivanemate hulgas oli esimene liivi luuletaja Jāņ Prints vanem, minu vanavanavana oli liivi haritlane Jāņ Prints noorem. Minu vanatädi Emma Ērenštreite eestvedamisel asutati 1970-ndatel liivi laulukoorigid. Üksnes liivlastele iseloomulikke perekonnanimesid on viis: Demberg,

Lepst, Geige ja Jeije (need kaks pärinevad sõnast *jei* 'jää') ning Er(e)nštreit. Kui sellist perekonnanime näha, siis on selge, et tegemist on liivlasega.

Minu jaoks on liivi keel alati olnud kõnekeel. Kuigi olen pärit lääneliivi alalt, on minu keel hoopis idaliivi Vaidi küla keel, see on see keel, mida olen suviti kõikide teiste keelejuhtidega rääkinud. Meie liivikeelne suhtlusringkond koosnes selle küla liivlastest, kelle keeleoskus säilis kõige kauem: Poulin Kļaviņa, Viktor Berthold, Alfon Berthold, Grizelda Kristiņ. Lisaks nendele kuulusid liivikeelsesse suhtlusringkonda Erna Vanaga Ventšpilsist, Irma Didrihsone Kūolka külast, Oskar Stalte ja muidugi Elfrida Žagare Sikrōgi külast. Tema tütre ja tütretütret Maija ja Gitaga suhtleme liivi keeles, sest nende mõlema perekeeleks see on. Tundub, et Liivi rand on pisike koht, aga küladevahelisi erinevusi keeles on ikkagi üksjagu. Gitaga rääkides, kellel on Sikrōgi keel, on sellest aru saada.

Kuni 2000. aastateni toimus liivi keele edasiandmine suulisel teel, see oli kirjalike väljunditega kõnekeele traditsioon. Praegu on liivi keelt võimalik õppida juba kirja keele kaudu ja muude allikate toel. Minul selles mõttes vedas, sest mul on olnud päris palju Liivi rannas sündinud ja üles kasvanud keelejuhte.

Tahtsid saada arhitektiks, aga tulid ikkagi õppima Tartu Ülikooli.

Huvi kunsti vastu on mul endiselt. Minu jaoks on arhitektuur kõige praktilisem kunsti väljund: igal inimesel on tarvis kuskil elada, nii et sa ei saa väga abstraktset arhitektuuri tekitada, see peab olema allutatud inimese vajadustele. Lihtsalt sattus kuidagi nii, et minu kooli lõpetamise aeg langes kokku Läti ja Eesti ärkamisajaga, mis oli ka liivlaste ärkamisaeg, ja minu huvid hakkasid muutuma. Liivi värk oli suhteliselt aktiivselt kogu aeg seal kõrval olnud. Mu ema ja isa on laulnud liivi

koorides ja üks mu tädi oli taastatud Liivi Liidu (lv *Līvōd Īt*) esimene juht. Aastal 1988 osalesin ka ise Liivi Liidu taastamisel.

Kuigi õppisin juurde joonistamist ja maalimist, oli juba kooli viimasel aastal selge, et ma ei lähe arhitektuuri õppima, vaid olen hoopis minemas Tartusse õppima süvendatult keeleteadust või süvendama oma keelelisi teadmisi. Pööre oli üsna sujuv: alguses oli see rohkem hobi ja pärast kasvas hobi üle pea. Huvitav tähtsündmus sellel teel oli Interrinde rünnak Läti ülemnõukogu vastu 15. mail 1990. See oli selline hetk, kui OMON oli viimast korda Läti ülemnõukogu poolel, pärast läksid vastaspoolele üle. Interrinde rünnaku eest kogunesid inimesed parlamendihoonet kaitsma. Kuuldus levis, inimesed läksid sinna Läti lippudega ja mina oma tädiga, kes oli Liivi Liidu juht, läksime sinna liivi lipuga. Nägin hiljuti CNN-i kaadreid sellest, kus mina kandsin liivi lippu. Aga kuna OMON ajas selle meelevalduse laiali, siis mina sain sellel üritusel OMON-i käest vastu pead.

Tartu Ülikooli astudes tuli mul valida kahe eriala vahel: eesti filoloogia ja eesti keel võõrkeelena. Seletasin Tartu inimestele, et mind – palun väga vabandust – ei huvita eesti keel, tulen Tartusse liivlusega tegelema. Seepärast oli parem õppida eesti filoloogiat, kuna sellel erialal õpetati liivi keelt ja fennougristika hõlmab liivi keele uurimist. Minu õpingud olid üsna kaootilised, sest ma ei tulnud Tartusse selleks, et saada teadlaseks, vaid selleks, et tegeleda liivlastega. Tagantjäreletarkusega vaadates oleks võinud üht-teist rohkem õppida ja üht-teist muudmoodi teha. Liivluse arenemise mõttes oli minu jaoks väga kasulik Tartus õppida.

Oled ülikooliõpingute ajast saati olnud tegev leksikograafina. Ka sinu magistritöö osa oli liivi-läti ja läti-liivi sõnaraamat.

Minu põhiline huvi Tartusse tülles, mis püsis doktoriväitekirjani välja, oli liivi kirjakeel ja selle areng, sealhulgas sõnalooime ning muud praktiliste väljunditega protsessid. See sõnaraamat sai tehtud puhtpraktilistel kaalutlustel. Leksikograafia juurde viis mind eelkõige see, et puudus praktiline allikas liivi keele õppimiseks ja selle kasutamise toeks. Oli vaja allikat, mis teise keelena kasutaks läti keelt, kuna liivi kogukond on peamiselt lätikeelne. Selle ajani oli ainus suurem kirjalik sõnavara allikas Lauri Kettunen sõnaraamat, aga selle kasutamisel on kaks takistust: liivikeelsed märksõnad on foneetilises transkriptsioonis ja vasted saksa keeles. Kuumastki normaalsed inimesed aru ei saa.

Varem olime teinud Liivi Kultuurikeskuses (lv *Līvō Kultūr Sidām*) aastatel 1994–1995 liivikeelset ajakirja *Õvā* (Iva). Asi algas aastal 1995, kui ma otsisin esimese sülearvuti ja hakkasin andmebaasi-programmiga FileMaker koostama sõnaraamatut, mis siis valmis digisõnastikuna. See on ainus kord, kui ma otseselt programmeerimisega olen tegelenud: hakkasin seda programmi, et saada liivikeelset tähestikulist järjestust. Tegin ise ka esimesi liivikeelseid fonte Apple'i Maci arvutite jaoks, et saaks üldse kirjutada.

2010. aastal kaitsesin doktoriväitekirja liivi kirjakeelest ja selle arengust ning kunagi siis, kui Tiit-Rein Viitso koostatav liivi-eesti-läti sõnaraamat hakkas valmis saama, palus Karl Pajusalu mind appi. Selle lõpuosa tegime koos Tiit-Reinuga valmis, kasutades varasemaid leksikograafilisi teadmisi. See oli küll rohkem analoogilähenemisega sõnaraamat, mida koostasime Wordi failides. Pärastpoole tegime sellest andmebaasi, mis praegu on aluseks kõikidele nendele keeleressurssidele, mida liivi instituut arendab.

Aga siis tuli aastal 2012 täiesti ootamatult ettepanek analüüsida, milliseid võimalusi oleks teha valmis eesti-läti sõna-

raamat. See oli ligikaudu kaksikümmend aastat kestnud projekt, millel ei olnud head lahendust: oli selge, et sõnaraamatut on vaja, aga ei olnud selge, kuidas seda teha. Ja siis õnnestus kokku saada hea tiim ja teha päris suur, ligi 1100-leheküljeline sõnaraamat koos näidetega, sealhulgas grammatiliste näidetega. Selle üle olen siiani väga uhke, sest teos sai nullist valmis kahe ja poole aastaga.

Mul on väga kahju, et see on sõnaraallikana alahinnatud. Tehes valiku, millist sõnavara hõlmata 53 000 märksõna hulka, kasutasime tänapäevast lahendust: kõigepealt kasutasime Eesti Keele Instituudis kokku pandud 5000 märksõnaga eesti keele põhisõnavara, teiseks sagedussõnastikku 10 000 märksõnaga ja kolmandaks tasakaalus korpust, kus olid sagedused 5000 sõna kaupa, millest kasutasime kõige populaarsemat 40 000 sõna. Sõnaraamatut hakkasime koostama sõnade sageduse järgi ja mitte tähestikulises järjekorras A-tähest alates, kuna siis oleks olnud väga suur risk, et ilmub sõnaraamatu esimene köide (A–K) ja ülejäänud jääbki ilmutamata. Tegime kõigepealt valmis 5000 sagedama sõna artiklit ja seejärel 10 000 sagedamat sõna, arvestades, et kui järsku tuleb öelda „Stopp!”, siis oleks meil sõnavara kõige olulisem osa kaetud.

Võrdlesime oma märksõnastikku ka õigekeelsussõnaraamatuga, et püüda kinni vajalikud sõnad, mida mingil põhjusel ei olnud sagedusloendis. Üks selline sõna oli *biifsteek*. See ei kuulu põhisõnavarasse, aga seda kasutavad kõik ja see on kindlasti olulisem kui näiteks *poliühüdramnioos*. Ma arvan, et eesti-läti sõnaraamatus on siiani parim eesti sõnade valik, kui välja arvata uued sõnad, mis on vahepeal eesti keelde juurde tehtud. See on eesti keele sõnavara tuumik, mida saaks koos sagedusmarkeritega kasutada mis tahes kakskeelse sõnastiku tegemiseks. Kasutame seda praegu liivi keeleressursside arendami-

seks, et näha, kas meil on olemas vajalikud sõnad – seda teeme koostöös Sven-Erik Soosaarega Eesti Keele Instituudist.

Millised on sinu põhilised järeldused liivi kirjakeele arengu kohta? Mis suunas see praegu areneb?

Ka kõrvaltvaataja pilgule on liivi kirja-keel huvitav ja dünaamiline uurimisobjekt. Liivi kirjakeele ligikaudu 170-aastase ajaloo jooksul on rakendatud palju erinevaid põhimõtteid ja erinevalt poolt vaadatuna. Oma rolli on mänginud eesti pilk ja läti pilk, liivlaste endi arvamus, kogukonna olukord ja muutumine. See kõik kajastub kirjakeele arengus. Samas on liivi kirjakeel andmete hulgalt piiratud. Me ei saa analüüsida kõikide eestikeelsete raamatute kirjaviisi, kuna neid on nii palju, et neid ei saa kunagi ammendavalt katta. Liivi kirjakeele puhul saame seda teha: kõik väljaanded on käepärast ja uuemal ajal trükitud liivi keelt saab uurida tervikuna. Kui seda dünaamikat jälgida, siis on näha, et põhimõtted on väljaandest väljaandesse muutunud, kuid samas on areng olnud järjepidev.

Liivi kirjakeele ajalugu jaguneb kolmeks perioodiks. XIX sajandi vanem kirjakeel – sealhulgas Matteuse evangeeliumi tõlked ja sõnade kirjapanekud – on eelperiood, mis ei ole otseselt seotud uuema aja kirjakeelega. Olulisem on tänapäeva kirjakeel, mille juured on veidi kaugemal kui sada aastat tagasi: 1921. aastal ilmus esimene ilmalik liivikeelne raamat, Emakeele Seltsi välja antud liivi keele lugemik, mis oli ühtlasi esimene Emakeele Seltsi väljaanne. Sellel oli keeleteaduslik taust, esimeste trükiste kirjaviis oli osalt foneetiline ja pärast viidi suuremasse vastavusse läti kirjaviisiga. Nõukogude ajal, ligikaudu 1970. aastatel toimus muutus, kuna muutus ühiskonna olukord ise. Enam ei olnud nii palju liivi keele oskajaid, kellel oli kirja-keelt vaja selleks, et midagi kirja panna.

Rohkem oli neid, kes keelt ei osanud ja keelel olnuks vaja seda lugeda ja õigesti hääldada. Murdekoht oli umbes aastal 1978, mis on andnud kirjakeele arengule uue suuna.

Uuemal ajal on olnud kolm perioodi, kui liivi kirjakeele sõnavara on hüppeliselt laienenud. Esiteks aastal 1931, kui hakkas ilmuma kuukiri Livi. Kuna seal üritati kajastada argielust laiemalt maailma sündmusi, oli vaja palju uusi sõnu, uusi mõisteid, uusi väljendusviise. Liivi keel ei olnud enam ainult kalastus- või kodukeel, vaid oli kasvamas kultuurkeeleks. Teine oli 1960.–1970. aastatel ja kohati juba 1950-ndatest alates. Nõukogude Liidu ajal ei olnud liivi keelset trükisõna, aga käsikirju tehti. Nendes kajastub selle aja Läti nõukogude kultuuri kontekst, mis tekitas taas kiire uute terminite ja väljendusviiside tuleku liivi keelde. Liivi keeles on isegi kirjutatud nõukogude päikese helgest paistest. Kolmas suure arengu aeg on olnud viimase kümne aasta jooksul koos digitehnoloogia arenguga ja sellega, et liivi keel on üleilmastunud, selle kättesaadavus on paranenud ja kasutusvõimalused avardunud. Ka koos ülejäänud ühiskonna arenguga on olnud vaja päris palju uut sõnavara luua.

Praegu on käimas projekt, millega täiendame liivi-eesti-läti sõnaraamatut ja see on tänu uuele sõnavarale mitukümmend protsenti kasvanud: algselt 12 000 märksõnast on praeguseks saanud juba 16 000 märksõna ja kasv jätkub. Nagu eesti keeles, lisandub päris palju uuema aja sõnavara, rahvusvahelist, aga ka argimõisteid. Just praegu on üks huvitav aeg liivi keele arengus, kui toimub järgmine hüpe.

Kogu Euroopa Liidu bürokraatia terminoloogiat ei ole vaja, aga näiteks Euroopa Komisjoni on tarvis nimetada?

Tõesti ei ole vaja rääkida kõikidest teemadest. Väikekeelte vajadustest ja loomulikust keelest käib huvitav diskussioon.

Meil oli kolleegidega üks projekt, kus üritati tõlkida testrühmas tekste inglise keelest liivi keelde. Tekkis arutelu, kas meil on vaja samu asju kui inglise keeles, kas, kui võrd ja millised tekstid on liivi keele jaoks olulised.

Keelekasutus sõltub sellest, millised on kasutussituatsioonid. See on keelearenduse küsimus üldiselt. Kas on näiteks liivi keeles vaja lennujuhtimisterminoloogiat? Kas see on selline asi, millest hakkaksid kaks liivlast omavahel rääkima? Kas on vaja liivi keelt tolliametnikele? Kas võib ette tulla olukordi, kus seda oleks vaja? Kui kaks liivlast kokku saavad, siis nad pigem ei räägi omavahel maailmapoliitikast. Nad võivad seda mainida, kui võrd see maailm on meie ümber, aga nende jutuajamise keskmes see pole. Ent sellised sõnad nagu *pitsa* ja *Zoom* on meie argipäev. Kui rääkida keele taaselustamisest, tuleb instituudi jõupingutus koondada sinna, kus selle mõju oleks kõige suurem. Ei ole tarvis teha midagi, mille kohta tundub, et seda on vaja, vaid seda, mida liivlastel on vaja.

Mõnikord kiputakse vaatama teisi oma prisma kaudu. Saame sageli igasuguseid ideid eestlastelt, lätlastelt või soomlastelt, kes teavad, kuidas asjad peavad olema. Klassikaline näide: küsitakse, miks te ei tee lasteaeda. See ei ole teostatav, kuigi eestlaste jaoks on igapäevane, et lapsed käivad eestikeelsetes lasteaedades ja saavad poes käies eesti keelt rääkida. Aga liivi kogukond seda ei võimalda, isegi Riia linnas ei ole võimalik midagi sellist korraldada. Igasse lasteaiarühma oleks vaja vähemalt kuus last ja üks-kaks lasteaiatõpetajat, kes suudaks liivi keeles rääkida. Igal lapsel on kaks vanemat ja mõni vanavanem. Kahe lasteaiarühma loomiseks oleks tarvis, et ligi viiskümmend inimest elaks ligikaudu kümne kilomeetri raadiuses ja lapsed oleksid umbes samavanused. Ametlike andmete järgi on liivi kogukonnas kokku 250 inimest, mitteametlikult 1000–2000

inimest. Liivikeelne lasteaed eeldaks sama hästi kui getot: tuleks üle Läti või Riia eri paikades elavad inimesed koguda samasse kohta.

Ilmselt tänavu sügisel alustame liivi keele õpetamist koolilastele, aga seda ei saa teha koolisüsteemi kaudu: ei ole ühtegi kooli, kus oleks rohkem kui üks-kaks samas vanuses sama keeleoskustasemega last. Meie vaatenurgast on keskne anda hääld kogukonnale endale. Peame aru saama, kuidas kogukond hingab ja toimib ning mis on selle vajadused.

Millised on praegu liivi keele funktsioonid peale kõige nähtavama: liivi keeles lauldakse koorilaule?

Esiteks on liivi keelel keskne sümbolne väärtus liivi kogukonnale, millel on tugev identiteet. Liivi keelel on viimase saja aasta jooksul olnud suur tähtsus isegi inimestele, kes ei oska liivi keelt või ei viitsi seda ära õppida. Kõik ütlevad, et see on oluline.

Kui rääkida tänapäeva keelekasutusest, siis huvi olla keelekeskkonnas ja keelt kasutada on tõusuteel. Viimase paarikümne ja eriti kümne aasta saavutus on see, et liivi kogukonna ja keele pikka aega kestnud allakäik on peatunud. Tasapisi ilmuvad uued mehhanismid: keeleõpe koolilastele algas sellest, et tekkis aina rohkem selle vastu huvi tundvaid lapsi. See ei olnud ülalt alla, vaid alt üles protsess. Hiljuti võtsime instituudi, noorte ja keelehuviliste koostöös kasutusele uue Facebooki lehe nimega „Livõkielkõks“ („Liivi keeles“), kus kasutatakse ainult liivi keelt. Me seda eriti ei reklaami: see ongi mõeldud ohutuks kohaks neile, kes tahavad liivi keelt kasutada või lugeda, et liivi keel oleks väike osa nende igapäevast.

Nii imelik kui see ka ei ole, aitab teaduslik uurimine liivi keelt arendada ja alalhoida, sest uurimistöö ja tekstidega töötamine on üks neid alasid, kus on võimalik

olla pidevalt keelekeskkonnas. Liivi instituut on tööln mõned liivi keele rääkijad ja noored, kes tegelevad tekstide ümberkirjutamise ja muu sellisega. Liivi vaimne pärand on päris suur, aga see on keele taga lukus: sellele lihtsalt ei pääse keeleoskuseta ligi. Siin on keeleoskust praktiliselt tarvis. Üritame seda ära kasutada, et anda tööd liivlastele, kes oma keeleoskusega aitaksid tekstidele ligi pääseda ja nii annaksid ühiskonnale oma panuse.

Miks on liivi keele ja kultuuri uurimine oluline?

Viimase 5–10 aasta jooksul on liivi teemade uurimine saanud rohkem tähelepanu. Ühelt poolt oleme investeerinud sellesse, et äratada huvi liivi teemade vastu, näidata nende eripära ja olulisust väljaspool liivi kogukonda. Liivlaste ja liivi teemade uurimine võib pakkuda palju laiemat konteksti näiteks keeleteaduses või muinasaja ajaloos, kus arhailised liivi elemendid või omapärad pakuvad vastu-seid suurematele küsimustele: mis on toimunud läänemeresoome keelte ajaloos, kuidas tekkis läti keel või milline on olnud siinmail rahvaste liikumine.

Liivi materjali on palju, aga samas piiratud hulgal, mistõttu on see hea uurimisobjekt. Materjali on optimaalselt: piisavalt, et saaks uurida, aga mitte nii palju, et see muutuks hõlmamatuks. Veel on oluline, et ühiskondlikud protsessid, mis liivlaste puhul toimivad, näitavad ühiskonda miniatuuris. Fraktalite analüüsimisel saab millegi väiksema põhjal teha üldistusi suuremate nähtuste kohta, liivlaste säilimise lugu ja tänapäev võib olla samuti midagi sellist.

Tajun, et liivi kogukonna struktuur on suurel määral tuleviku kogukondade struktuur, aga liivlased on sinna jõudnud varem kui teised. Liivi kogemuse põhjal võime mõnes asjas pakkuda, mida teha või mitte teha, kuidas saab või ei saa

hääbumisprotsessi peatada. Siin on palju huvitavaid asju, mida uurida ja millele vastuseid otsida. Selles suhtes on liivi teema väga suur ja lai. Ma arvan, et millegi väikese, spetsiifilise uurimine võib algul ära ehmatada. Aga oleme üritanud näidata, et need väikesed asjad on palju suuremad ja laiema kontekstiga.

Maailma tuhandete keelte hulgas peaks kindlasti olema sadu, mille kõnelejate demograafia sarnaneb liivi kogukonna omaga.

Liigume sinnapoole, et liivi kogemust ja liivi lahendusi teistele näidata. Need põhimõtted, mis justkui toimivad suuremate keelte ja rahvaste puhul, liivi ja seda tüüpi eriti väikeste ohustatud keelte ja kultuuride juures ei toimi. Sellel mikro-tasemel on hoopis teised reeglid. Teatud mõttes on see nagu Eukleidese ja Lobatševski geomeetria suhe – mastaap muudab lähenemist. Nendest reeglitest arusaamine on huvitav nii liivi kogukonna kui ka teiste jaoks.

Mõistagi ei ole olemas universaalseid retsepte, aga on põhimõtteid, mida saab kasutada kas või tehisintellektiga seoses. Näiteks kuidas saame rakendada tehisintellektil põhinevat tehnoloogiat selliste keelte juures, kus on vähe andmeid, kuna tehisintellekt põhineb suurel andmemahul. Samas tuleks tehnoloogiat nii kasutada, et ta keelt ja kultuuri ära ei tapaks. Kui keele kõnelejaskond on väike, siis on lihtne kogu universum üle ujutada madalakvaliteedilise keelega. See on kõige selgem otsene oht. Tulevikutehnoloogia küsimused on huvitavad just sellepärast, et tuleb mõelda, kuidas tagada väikeste keelte ja kultuuride konkurentsivõime olukorras,

kus keeletehnoloogia arengu kiirus sõltub kogukonna suuruselt. Kuidas suurematele järele jõuda, on tuleviku keelelise ja kultuurilise mitmekesisuse tagamise võtmeküsimus.

Kui palju on olemas liivi keelde tõlkijaid ja kui palju neid võiks tarvis olla?

Neid, kes on tekste tõlkinud, on kindlasti viis-kuus. Aga tõlkimisvõime ei ole nii oluline kui keele kasutamise ja tekstide loomise võime. Tõlgitud tekstiga on alati see probleem, et see on lähtetekstist mõjutatud. Seda eriti liivi keeles, sest näiteks läti ja eesti keeles on võimalik tõlkimisel enamasti lähtuda väljakujunenud keekekasutusest, aga liivi keeles alati ei ole. Samadel põhjustel on väga ohtlik automaattõlge: see on suuteline genereerima esmapilgul korralikke tekste, aga lähemal vaatlusel ilmneb, et neid mõjutavad kaugemad taustad. Pigem on vaja tekstiloomet liivi keeles, ükskõik kas need on tarbetekstid või luule ja proosa. Seal tuleb kõige paremini välja loomulik keekekasutus. Oleme pannud tähele, et kui tänapäeva liivi keele rääkijalt paluda tõlget, siis tal võtab see palju rohkem aega kui samast asjast lihtsalt rääkida. Rääkides kasutatakse selliseid sõnu, mida tõlkes ei kasutakski. Praegu on põhiline julgustada ja luua keelelise väljenduse võimalusi. Keele passiivne õppimine on ainult keele edasiandmise protsessi üks osa. Kõige olulisem on, et peab olema vastus, kus me keelt kasutame, miks meil seda vaja on, mis me sellega peale hakkame. Vastus algab sellest, et on võimalused keelt rääkida ja lugeda ning neid üritamegi praegu luua.

OTT HEINAPUU